

Een Analyse van Albert Camus' kritiek op Søren Kierkegaard

Rik Dwarshuis – 5730082
Faculteit Geesteswetenschappen
Departement Filosofie en
Religiewetenschap
Bachelorscriptie Wijsbegeerte
Inleverdatum: 27-06-2019
Begeleider: dr. Paul Ziche
2e beoordelaar: dr. Sander Werkhoven

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	4
1. De sprong van Kierkegaard	7
2. Kierkegaard wil genezen	12
3. Kierkegaard krijgt waarheid en klaarheid	17
4. Het absurde wordt zo een polemisch spel	23
Conclusie	26
Bibliografie	32

Samenvatting

Albert Camus doet in *De Myte van Sisyfus* een poging om zijn eigen conceptie van een ethiek van het absurde uiteen te zetten. Dit doet hij door zich te verzetten tegen eerdere pogingen om dit te doen. Een van de auteurs waartegen hij zich verzet is de Deen Søren Kierkegaard. In dit essay analyseer ik de kritiek van Camus op Kierkegaard. Naar mijn mening is er de mogelijkheid om ook Camus zelf de maat te nemen: in hoeverre is zijn kritiek op Kierkegaard niet ook van toepassing op zijn eigen conceptie van het absurde? Camus probeert met deze kritiek de uniciteit van zijn eigen standpunt te onderbouwen. Ik meen echter dat Kierkegaard en Camus dichter bij elkaar blijken te staan dan Camus misschien zelf wel heeft gedacht. Beide filosofen ondernemen in hun werken een zoektocht naar een leven met het absurde. Beiden willen het probleem niet uit de weg gaan, maar ermee leven. Voor Kierkegaard biedt God genezing van het absurde, voor Camus is de enige optie zelf God worden.

Inleiding

Albert Camus doet in *De Myte van Sisyfus* een poging om zijn eigen conceptie van een ethiek van het absurde uiteen te zetten. Dit doet hij door zich te verzetten tegen eerdere pogingen om dit te doen. Een van de auteurs waartegen hij zich verzet is de Deen Søren Kierkegaard. In dit essay zal ik de kritiek van Camus op Kierkegaard analyseren. Naar mijn mening is er de mogelijkheid om ook Camus zelf de maat te nemen: in hoeverre is zijn kritiek op Kierkegaard niet ook van toepassing op zijn eigen conceptie van het absurde? Camus probeert met deze kritiek de uniciteit van zijn eigen standpunt te onderbouwen. Ik meen echter dat Kierkegaard en Camus dichter bij elkaar blijken te staan dan Camus misschien zelf wel heeft gedacht.

In het boek beschrijft Camus eerst zijn conceptie van het absurde. Volgens Camus heeft de mens van nature een wil om betekenis, waarheid, en helderheid in het universum te zoeken.¹ De wereld kan dit alles echter niet geven.² Als de mens zich hier bewust van wordt, ontdekt hij dat de wereld hem vreemd is. De waarheden en vanzelfsprekendheden waar zijn leven op gebouwd is blijken nep, dit maakt hem een vreemdeling in zijn eigen leven. “De wereld begrijpen betekent voor een mens haar tot het menselijke terug te brengen,”³ de wereld in een rationeel kader passen, maar dat kan deze mens volgens Camus niet meer. Het absurde is dus

---

¹ Albert Camus, *De Myte van Sisyfus*, vert. C.N. Lijsen (Amsterdam: De Bezige Bij, 1962), 28.

² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 25.

³ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 28.

de contradictie tussen de mens die zijn wil uitspreekt en het universum dat zwijgt.⁴ Camus probeert om in dit absurde een weg te vinden. Hij zoekt een manier van leven met het absurde. Hiervoor wil hij zich enkel beroepen op wat hij weet.⁵ Herbert Hochberg schrijft in een essay over Camus hoe laatstgenoemde zich beroept op de alledaagse ervaring.⁶ Hochberg vat dit op als een empiristische benadering waarbij het transcendente geen waarheidswaarde heeft.⁷

Camus bespreekt in *de Myte van Sisyfus* meerdere existentiële filosofen die allemaal uitgaan van hetzelfde probleem: een universum waarin deze tegenspraak, machteloosheid, en angst heersen,⁸ maar noemt Kierkegaard: “misschien de boeiendste van allen”.⁹ Camus prijst hem omdat Kierkegaard volgens hem niet alleen schrijft over het absurde, maar het ook doorleeft. Kierkegaard “is de absurde geest zelf in gevecht met een werkelijkheid, die sterker is dan hij.”¹⁰ Vervolgens verzet hij zich tegen al deze filosofen. Hij keurt hun methodes af, en maakt zo ruimte voor zijn eigen conceptie. Ook over Kierkegaard uit hij zich negatief. Zo stelt hij dat Kierkegaard “het evenwicht niet tussen het irrationele van de wereld en het opstandige verlangen van het absurde”¹¹ handhaaft. Kierkegaard zoekt een omgang met het absurde, maar ontkent daarin uiteindelijk dat probleem, hij kan het absurde niet vasthouden. Waar Camus met de ziekte wil leven,¹² wil Kierkegaard die volgen hem genezen.¹³

---

⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 43.

⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 60.

⁶ Herbert Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” *Ethics* 75 (1965), 89.

⁷ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 90.

⁸ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 37.

⁹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 40.

¹⁰ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 41.

¹¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 57.

¹² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 60.

¹³ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 58.

De kritiek van Camus op Kierkegaard kan in vier delen worden opgesplitst. Allereerst de sprong die Kierkegaard maakt. Kierkegaard maakt een irrationele stap naar een God, die niet nodig is. Als tweede dat Kierkegaard de ziekte wil genezen, in plaats van dat hij ermee wil leven. Ten derde dat geloof voor Kierkegaard een bron van waarheid en helderheid is. En als laatste dat de sprong van Kierkegaard het absurde slechts een polemisch spelletje maakt. In dit essay zal ik bij elk van deze delen onderzoeken wat de kritiek van Camus precies inhoudt, hoe deze kritiek op Kierkegaard van toepassing is, om vervolgens deze kritiek terug te kaatsen naar Camus zelf. Zo zal Camus getoetst worden aan zijn eigen kritiek op Kierkegaard. Zo wordt van beide auteurs het begrip van het absurde uitgediept, en wordt Camus' positie ten opzichte van Kierkegaard helderder. Kierkegaard en Camus zullen dichter bij elkaar blijken te staan dan Camus lijkt te denken.

Een moeilijkheid in dit onderzoek is het veelvoud aan geschriften die deze twee auteurs hebben geschreven. Voor Kierkegaard wordt dit nog meer bemoeilijkt door de pseudonieme aard van zijn werken, waardoor het lastig is om een duidelijke filosofische leer van hemzelf te ontrafelen. Voor dit essay heb ik me beperkt tot één werk van beide auteurs; *De Ziekte tot de Dood* van Kierkegaard, en *De Myte van Sisyfus* van Camus. Deze beperking komt voort uit een tijdslimiet. Dit werk van Camus is gekozen omdat hij daarin systematisch het absurde uiteenzet en de kritiek op Kierkegaard uit. Voor *De Ziekte tot de Dood* heb ik gekozen omdat dat een werk is waarin Kierkegaard systematisch zijn concept 'vertwijfeling' presenteert, en dit concept gelijkend is aan hoe Camus het absurde en het absurde gevoel poneert. De gebruikte

secundaire literatuur gaat ook in op andere teksten van de auteurs, zo hoop ik mijn eigen tijdsbeperking enigszins te compenseren.

1. De sprong van Kierkegaard

Allereerst dus de kritiek op de sprong die Kierkegaard maakt. Om dit punt van kritiek te analyseren zal ik allereerst een omschrijving geven van wat hier onder sprong zal worden verstaan. Vervolgens zal worden onderzocht hoe Kierkegaard zo een sprong maakt, waardoor een nieuw inzicht over het begrip tot stand komt. Tenslotte zal met dit nieuwe inzicht een terugkoppeling op Camus plaatsvinden waardoor zal blijken dat van beide auteurs gezegd kan worden dat ze een sprong maken.

Het concept sprong wordt door Camus gebruikt als term voor een onlogische redenering¹⁴. Dit gebeurt in een bespreking van Karl Jaspers. Hij begint bij het absurde, maar bevestigt dan “zonder rechtvaardiging, zoals hij zelf zegt, in één keer het transcendente.”¹⁵ De sprong is dus een conclusie die niet gesteund wordt, of zelfs kan worden door logische redeneringen. Vervolgens stelt Camus dat de sprong de mens “van alle rationele illusies bevrijden”¹⁶ moet. Een sprong maakt dus dat het rationele niet meer zeker is, maar een illusie wordt. Het stelt naast het rationele een hogere waarheid, het transcendente. Dit transcendente, datgene wat uitgaat boven de mens, wordt aangenomen zonder redenering.

---

¹⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 50.

¹⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 50.

¹⁶ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 52.

Een sprong is voor Camus dus een overgang van een poging de wereld met de rede te doorgronden naar een vlucht in het transcendente.¹⁷ Voor deze overgang kan volgens hem bovendien geen rationele onderbouwing zijn.

De sprong kan in twee delen worden opgesplitst. Enerzijds een sprong van de absurde conditie naar een toestand van waarheid, anderzijds een sprong van de rede naar geloof. Deze opsplitsing van de betekenis van de sprong biedt een kans om Kierkegaard beter uit te leggen dan Camus doet.

Camus stelt dat “Juist datgene wat hem (Kierkegaard) aan de zin en de diepte van dit leven deed wanhopen” hem nu “waarheid en helderheid” geeft¹⁸. Kierkegaard gaat volgens Camus van het absurde standpunt dat er geen metafysische waarheid is en er geen objectieve zin is aan het leven, naar een standpunt waarin hij weer waarheid en helderheid heeft. Kierkegaard introduceert God. Het introduceren van God kan met recht een sprong genoemd worden, er is niets dat deze redenering logisch maakt. Met deze God heeft Kierkegaard een kader waarin vertwijfeling, wat hier gelijkgesteld kan worden met het absurde, een probleem wordt, namelijk dat vertwijfeling “tot de dood”¹⁹ is. Dit criterium heeft alleen zin als er iets anders is dat niet tot de dood leidt. Met God is er voor Kierkegaard een eeuwig leven²⁰. Het hele menselijke perspectief verandert met het introduceren van deze God. Toch is hier niet sprake van een sprong zoals Camus die omschrijft. Bij Kierkegaard is er geen

---

¹⁷ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 54.

¹⁸ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 56.

¹⁹ Søren Kierkegaard (*Anti-Climacus*), *De ziekte tot de dood*, red. Karl Verstryngge, Frits Florin en Paul Cruysberghs, vert. Paul Cruysberghs en Frits Florin (Eindhoven: DAMON, 2006) 30.

²⁰ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 20.

gedaanteverwisseling van het absurde. Vertwijfeling blijkt niet bij nader inzien God te zijn. De vertwijfeling geeft nog altijd geen waarheid en helderheid. Kierkegaard zoekt geen buitenmenselijke waarheid, maar blijft steeds bij het individu in deze wereld. Dit individu is steeds in wording, is steeds verantwoordelijk voor zijn vertwijfeling²¹. Hoewel de mens dus vertwijfeld is, en Kierkegaard in God genezing vindt, is deze genezing altijd kortstondig en afhankelijk van steeds hernieuwde overgave van de mens aan God. Door God Kierkegaard krijgt vertwijfeling echter een plek in een groter kader, waardoor het absurde niet minder waar wordt, maar wel gerelativeerd. De sprong van Kierkegaard blijkt zo bezien niet een verandering van de vertwijfeling tot waarheid, maar een verplaatsing van de vertwijfeling naar de mens. Voor de mens is de vertwijfeling de enige waarheid²², maar deze waarheid wordt door Kierkegaard wel in een groter kader van de eeuwigheid geplaatst. De invloed van de introductie van God op Kierkegaards idee van waarheid zal later aan bod komen. Voor nu volstaat het om deze introductie te typeren als een verruiming van Kierkegaard's filosofische kader. Deze introductie kan met recht worden getypeerd als een sprong waar geen redenatie aan ten grondslag ligt.

De andere manier om de sprong van Kierkegaard op te vatten is de sprong van rede naar geloof. In *Ziekte tot de Dood* wordt geloof aangedragen als het geneesmiddel voor vertwijfeling. Dezelfde formule waarmee Kierkegaard op pagina 27 de staat van de mens beschrijft die niet vertwijfeld is, is tevens de definitie van geloof²³. En het christelijke kan niet

---

²¹ C. Stephen Evans, *Kierkegaard: An introduction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009) 50, 56.

²² Rosanna Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard," (2007).

²³ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 150.

begrepen worden, maar “moet worden geloofd”²⁴. Voor Kierkegaard staat geloof tegenover rede. De mens die genezen wil worden moet de rede achter zich laten. Door Kierkegaard wordt geen argumentatie gegeven waarom geloof genezing brengt. Hier kan dus met recht een sprong worden onderscheiden. Kierkegaard wisselt rede in voor geloof. Deze sprong is voor Camus een steen des aanstoots. Hij zoekt immers naar een manier van leven met het absurde, en zoekt dit alleen met de rede. Voor hem is geloof geen genezing, maar een vlucht. De sprong kan niet rationeel worden verdedigd, stelt Camus.²⁵ Voor Camus is alleen zekerheid te vinden in het empirisch waarneembare,²⁶ hij wil alleen vanuit die zekerheden redeneren.²⁷ Elke sprong naar het transcendente is daarmee voor hem betekenisloos.²⁸ Kierkegaard is het met Camus eens dat hij een sprong maakt, het christelijke is volgens hem niet te verdedigen²⁹, maar moet geloofd worden³⁰. Kierkegaard zou het echter oneens zijn met Camus’ empiristische opvatting.

Zo bezien is de sprong dus een beweging van het empirische naar het transcendente. De zintuiglijke wereld is voor Kierkegaard niet afdoende voor een zinvol leven, en dus introduceert hij God. Daarvoor is geen rationele verdediging en daarmee is het een sprong. Camus maakt echter ook een sprong. Hij stelt dat hij alleen wil uitgaan van wat hij zeker weet. Deze enige zekerheid blijkt het absurde gevoel.³¹ Maar daarvoor schrijft hij dat hij moet leven met dit

---

²⁴ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 112.

²⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 54.

²⁶ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 127.

²⁷ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 89.

²⁸ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 90.

²⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 103.

³⁰ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 112.

³¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 75.

absurde.³² Hier is ook sprake van een sprong, en wel van “the factual premise that the universe is absurd, to the evaluative conclusion that this state ought to be preserved.”³³ Camus begint met het beschrijven van het absurde³⁴, maar eindigt in een normatieve stelling. Voor deze stap is geen rechtvaardiging. Dit willen vasthouden is zelf een “decision one chooses to make”³⁵, geen logische gevolgtrekking. Camus introduceert op zijn manier ook het transcendentie in zijn filosofie, in de vorm van een ethiek. Ook Camus heeft een sprong nodig om het leven waardevol te maken. Camus bouwt zijn hele ethiek op deze beslissing om het absurde vast te willen houden, terwijl ook dit een sprong is. Hoewel hij dus terecht Kierkegaard verwijt een sprong te maken, moet hij dit zelf deze sprong ook maken. Het absurde dicteert hem dat er geen algemene maatstaf of Absolute Waarheid is om de wereld aan te meten; de wereld is betekenisloos.³⁶ En toch probeert hij betekenis te vinden in de wereld. Het doel van Camus is “om de stap te belichten, die de geest maakt als hij begint bij een filosofie van de zinloosheid der wereld en eindigt met haar zin en diepte te geven.”³⁷ Maar diezelfde stap, of sprong, blijkt hij ook te maken. Beide auteurs maken een sprong van een descriptie van de werkelijkheid naar een manier van leven met die werkelijkheid. Kierkegaard neemt hiervoor een sprong naar geloof, bij Camus is er sprake van een sprong naar een ethiek.³⁸

---

³² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 60.

³³ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 92.

³⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 45.

³⁵ Picascia, “The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard.”

³⁶ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 90.

³⁷ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 63.

³⁸ Jacob Golomb, *In Search of Authenticity: Existentialism from Kierkegaard to Camus*. (London: Routledge, 2012) 178,179.

2. Kierkegaard wil genezen

Het tweede deel van de kritiek is gericht op het doel van Kierkegaard. Camus heeft als doel gesteld om een leven met het absurde te zoeken. Kierkegaard daarentegen heeft, volgens Camus, de wens op te genezen van de vertwijfeling. Om deze kritiek te analyseren is wederom eerst een begripsbepaling nodig. Daartoe zal ik het begrip “genezen” toelichten. Vervolgens kunnen we met dit begrip de kritiek van Camus bezien.

Camus schrijft hoe het absurde gevoel de enige zekerheid is die hij heeft.³⁹ Hij is zeker van het verlangen van de mens naar het absolute, naar eenheid. De mens wil in de wereld grondbeginselen en waarheden te vinden. Hij probeert de wereld verstandelijk te verklaren. Maar de wereld geeft niet toe, kan onmogelijk aan dit verlangen voldoen. Camus concludeert: “Ik weet bovendien dat ik deze twee zekerheden, ..., niet met elkaar in overeenstemming kan brengen.”⁴⁰ Geen enkele andere waarheid dan dit kan hij erkennen. Vervolgens is het zijn doel om deze waarheid vast te houden, ernaar te leven.⁴¹ De mens moet leven naar wat hij weet, en niet volgens iets anders.⁴² Het absurde gevoel bestaat als confrontatie tussen het verlangen en de wereld, en geen van deze twee factoren mogen weggemoffeld worden.⁴³ De twee uitwegen die de mens heeft, fysieke en metafysische zelfmoord, ontkennen beiden het absurde. Fysieke zelfmoord doet dit door de mens weg te halen, een van de twee fundamentele zekerheden voor het absurde, metafysische zelfmoord zegt dat de wereld rationeel is terwijl hij het absurde

---

³⁹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 47.

⁴⁰ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 75.

⁴¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 48.

⁴² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 61.

⁴³ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 47.

erkent, en spreekt zo zichzelf tegen.⁴⁴ Beide vormen van zelfmoord ontkennen dus een deel van de tegenstelling.

In het kader van dit ontkennen van het absurde staat de kritiek op Kierkegaard dat hij wil genezen. Voor Camus staat genezen gelijk aan het absurde ontkennen, het ontkomen aan het absurde.⁴⁵ Het is met dit in het achterhoofd dat Camus over Kierkegaard zegt dat die het evenwicht niet handhaaft.⁴⁶ De tegenstellingen van het absurde staan volgens Camus in een evenwicht. Als van Kierkegaard gezegd wordt dat hij dit evenwicht niet handhaaft bedoelt hij dat Kierkegaard iets aan het absurde wil veranderen; Kierkegaard wil een van de twee tegenstellingen wegnemen en zo het absurde opheffen. Dit doet hij volgens Camus door het verlangen naar helderheid en betekenis te onderdrukken.⁴⁷ Kierkegaard ontkent dus niet dat de wereld irrationeel is, maar onderdrukt het verlangen naar helderheid door de rede op te geven.

Kierkegaard gaat volgens Camus dus in tegen de zekerheden die hij heeft. Hij kan niet vasthouden aan het absurde, hij wil niet leven in de contradictie. Dit lijkt inderdaad zo te zijn bij het lezen van *de Ziekte tot de Dood*. Vertwijfeling wordt vanaf het begin aangeduid als ziekte, en het genezen van deze ziekte is noodzakelijk voor de mens. Want "Deze ziekte is tot de dood"⁴⁸. Als deze ziekte niet genezen wordt, dan resulteert zij in de dood en is de dood het

---

⁴⁴ Hochberg, "Albert Camus and the Ethic of Absurdity," 92.

⁴⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 58.

⁴⁶ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 57.

⁴⁷ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 73.

⁴⁸ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 19.

einde.⁴⁹ Er is dus duidelijk noodzaak en wil om de ziekte te genezen, daarin heeft Camus gelijk. Dit genezen moet echter niet begrepen worden als het opheffen van het absurde of het onderdrukken van de tegenstelling.

Kierkegaard ziet de mens als een verhouding tussen tegenstellingen. Zodra de mens zich bewust wordt van deze verhouding ziet hij dat de verhouding niet in evenwicht is.⁵⁰ Dit is het begin van de vertwijfeling. De mogelijkheid tot zelfbewustzijn en dus vertwijfeling is wat de mens volgens Kierkegaard van dieren onderscheidt.⁵¹ De wanverhouding is het gevolg van de vrijheid van de mens, en inherent aan deze vrijheid is dus de vertwijfeling. Dat de mens in een verhouding staat is voor Kierkegaard niet het probleem; het probleem ontstaat als de mens in een verkeerde verhouding bestaat. Kierkegaard kan dus ook niet de verhouding opheffen zoals Camus stelt, want daarmee heft hij de mens op.⁵² Inherent aan de mens is dat hij vertwijfeld kan zijn.⁵³ Hoewel Kierkegaard dus genezing preekt, kan dit niet een genezing zijn die de mens losmaakt van zijn vertwijfeling.⁵⁴ Het kan alleen een verhouding tot of een omgaan met die vertwijfeling zijn. De genezing is dat het zelf "zijn grond in de macht die het stelde"⁵⁵ vindt. Dit gronden is het voor de zelf een maatstaf vinden waaraan het zijn eigen verhouding meet.⁵⁶ Genezing is voor Kierkegaard evenwicht vinden.⁵⁷ De vertwijfelde mens leeft in een

---

⁴⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 20.

⁵⁰ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 37.

⁵¹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 27.

⁵² Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard."

⁵³ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 27.

⁵⁴ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 33.

⁵⁵ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 27.

⁵⁶ Evans, *Kierkegaard: An introduction*, 47.

⁵⁷ Evans, *Kierkegaard: An introduction*, 167.

wanverhouding en de genezing die Kierkegaard hiervoor zoekt is een manier om weer in evenwicht te komen.

Kierkegaard ontkent het absurde dus niet met zijn genezing. Hij houdt vast aan de veranderende aard van de mens. Voor Kierkegaard staat de mens nooit stil in zijn verhouding maar verandert deze steeds.⁵⁸ Er ligt dus ook een blijvende taak om in evenwicht te komen. De vertwijfeling is zo nooit lang weg, het absurde blijft realiteit voor Kierkegaard.⁵⁹ Genezing komt juist door de vertwijfeling aan te gaan, serieus te nemen en nooit te ontwijken. Hier is dus geen sprake van een verlies van het absurde, maar van een leven met het absurde.

In de Mythe van Sisyfus is Camus ook op zoek naar een verhouding van de mens tot het absurde. Hoewel hij fysieke en metafysische zelfmoord uitsluit, en ook hoop veroordeelt, ontkomt ook hij er echter toch niet aan naar een zekere genezing te zoeken. Het absurde moet blijven bestaan, moet gevoeld worden. Toch wil ook Camus deze toestand repareren, is ook hij verwickeld in een "struggle for a way of life that can resist it and redeem us."⁶⁰ Ook Camus zoekt naar betekenis of zin in dit leven.⁶¹ We zagen dat voor Kierkegaard genezing betekent een juiste verhouding te vinden. Ook voor Camus gaat het om de verhouding tot het absurde.

---

⁵⁸ Evans, *Kierkegaard: An introduction*, 50.

⁵⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 29.

⁶⁰ Daniel Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," *International Journal for Philosophy of Religion* 73 (2013), 138.

⁶¹ Hochberg, "Albert Camus and the Ethic of Absurdity," 95.

Het grote verschil met Kierkegaard is echter dat hij de maatstaf niet wil zoeken in iets buiten de mens, maar in de mens zelf.⁶² In elk zoeken van betekenis buiten de mens gaat de mens volgens Kierkegaard voorbij aan het absurde,⁶³ Camus weigert elk antwoord dat waarheid buiten de mens vindt⁶⁴ en houdt zich enkel voor “to embrace what has been revealed as the basic mode of life”.⁶⁵ Camus wil blijven bij de waarneembare wereld, de gewone wereld. Hij zoekt een houding om zijn zoektocht naar zin niet op te geven terwijl hij weet dat hij niet zal slagen. Camus zoekt naar waarden om naar te leven in een betekenisloze wereld.⁶⁶ Zo bezien is ook hij opzoek naar genezing. Hij wil zichzelf genezen van hoop en nostalgie, van optimisme en pessimisme. Voor hem is de juiste verhouding tot het absurde een opstand tegen het absurde en een aanvaarden van het absurde.

Kierkegaard wil dus genezen, zeker, maar tegelijk erkent hij dat geen mens voor eeuwig genezen kan zijn. “Hij mag het op ieder moment dat hij het niet heeft van zich af hebben gegooid of van zich af gooien -- maar het komt terug.”⁶⁷ Genezing van de vertwijfeling bestaat voor Kierkegaard enkel op momenten, nooit als statische toestand.⁶⁸ Hoewel Kierkegaard dus op zoek is naar genezing geeft hij tegelijk toe dat deze zoektocht voor de mens nooit tot een einde komt.⁶⁹ Zo blijft ook geloven voor de mens altijd een streven, een weg zoeken tussen de

---

⁶² Thomas Pölzer, “Camus’ Feeling of the Absurd,” *Journal of Value Inquiry* 52 (2018), 483.

⁶³ Picascia, “The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard.”

⁶⁴ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 89.

⁶⁵ Avi Sagi, “Is the Absurd the Problem or the Solution,” *Philosophy Today* 38 (1994), 279.

⁶⁶ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 98.

⁶⁷ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 29.

⁶⁸ Picascia, “The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard.”

⁶⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 168.

ruïnes van het leven.⁷⁰ Hier komen Kierkegaard en Camus bij elkaar, zijn ze bondgenoten in een strijd tegen het absurde. Ook Camus zoekt naar een verhouding met het absurde. Beide auteurs vinden de moed om in het absurde te leven, en beide zoeken ze hun eigen weg.⁷¹ Kierkegaard vindt zijn evenwicht in zijn God, Camus zoekt het in zichzelf. Beide weigeren ze te vluchten in het aangezicht van het absurde, beide zoeken ze naar een 'genezing', een manier om niet te sterven aan hun ziekte.⁷² Het verwijt van Camus aan Kierkegaard dat hij "de ziekte wil genezen" blijkt dus eveneens van toepassing te zijn op Camus' eigen filosofie.

3. Kierkegaard krijgt waarheid en klaarheid

Het derde punt van kritiek dat onderscheiden kan worden is dat Kierkegaard met het introduceren van God als geneesmiddel voor de vertwijfeling, waarheid en helderheid terugbrengt in de wereld. De mens zoekt van nature naar betekenis in de wereld, maar het absurde ontstaat juist doordat de wereld die zoektocht nooit positief beantwoordt. Het absurde betekent voor Camus "that there is no Plotinian absolute -- no ultimate unity, divine or secular, which explains all."⁷³ Er kan geen absolute verklaring voor alles zijn.

---

⁷⁰ Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," 145.

⁷¹ Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," 141.

⁷² Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," 143.

⁷³ Hochberg, "Albert Camus and the Ethic of Absurdity," 89.

Voor Camus is waarheid een tegenstander van het absurde. Het hebben van een waarheid verklaart de wereld, geeft toe aan de wil van de mens. Waarheid neemt de tegenspraak, angst, en machteloosheid weg die onlosmakelijk zijn verbonden met het absurde. Camus ziet dit als een vlucht van het absurde. Het enige dat de mens ontdekt in zijn zoektocht naar waarheid en zin, is het absurde.⁷⁴ Camus praat hierover in soortgelijke termen als Kierkegaard. Beide spreken ze over een proces van bewust worden.^{75 76} De mens is voor beide van nature in een toestand van onwetendheid jegens het absurde, maar draagt het absurde toch al met zich mee.^{77 78} Juist dit bewust worden is een eerste stap op weg naar een ander leven. Voor Kierkegaard is het onbewuste leven een leven van bedrog,⁷⁹ net zoals voor Camus het leven een groot toneelspel is.⁸⁰ Voor Camus is het na het ontdekken van het absurde niet meer rationeel mogelijk om het absurde te ontvluchten. Een waarheid te vinden, ziet hij als zo'n vlucht. Het begrip waarheid wordt hier gebruikt als een transcendente Waarheid, een bovenmenselijk concept of standaard waardoor het leven van de mens helder wordt.⁸¹ Deze Waarheid zou de wereld rationeel maken, hem kunnen verklaren. Tegen deze waarheid verzet Camus zich.⁸²

---

⁷⁴ Sagi, "Is the Absurd the Problem or the Solution," 280.

⁷⁵ Sagi, "Is the Absurd the Problem or the Solution," 281.

⁷⁶ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 27.

⁷⁷ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 36

⁷⁸ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 13.

⁷⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 40.

⁸⁰ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 22.

⁸¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 16.

⁸² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 42.

Zoals eerder al betoogt brengt het introduceren van een God inderdaad een vorm van waarheid. Met het geloof in een God wordt de menselijke ervaringswereld namelijk in een grotere werkelijkheid of eeuwigheid geplaatst.⁸³ Kierkegaard gaat niet meer alleen uit van wat zijn zintuigen of zijn verstand hem brengen zoals Camus wil,⁸⁴ maar gelooft in een Goddelijke openbaring. Toch heeft geeft dit grotere kader geen waarheid op de manier die Camus voor ogen heeft. Hoewel met het geloof de eeuwigheid gewonnen wordt, een eeuwig leven en een perspectief vanuit het eeuwige, biedt deze eeuwigheid geen hogere waarheid of helderheid voor de mens. De mens blijft door zijn temporale situatie, zijn gebondenheid aan het lichaam en zijn verstand, niet in staat tot kennis *sub specie aeternitatis*.⁸⁵ Het eeuwige perspectief dat een God brengt, biedt geen soelaas aan de mens op zoek naar kennis. Kierkegaard's focus op het individu en de subjectiviteit van de mens houdt juist in dat voor de mens geen zekere kennis bestaat.⁸⁶ Het is deze onkunde om objectieve kennis te vergaren die voor Kierkegaard centraal staat, en vanuit waar hij vertrekt. Het ligt in de aard van de mens en de werkelijkheid dat ze beide altijd in flux zijn, en daarmee elke objectieve kennis ontwijken. Voor de mens bestaat enkel de paradox.⁸⁷ De gelimiteerde mens moet leven met een wereld die hij nooit helemaal zal begrijpen. We kunnen zelfs niet stellen dat voor God de paradox, het absurde, opgelost is.⁸⁸ Kierkegaard introduceert zijn God niet als archimedisch punt waaraan menselijke kennis verankerd is. De waarheid die God brengt blijft dan bij het geloof dat de dood voor de

---

⁸³ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 40.

⁸⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 143.

⁸⁵ Evans, *Kierkegaard: An introduction*, 56.

⁸⁶ Evans, *Kierkegaard: An introduction*, 57.

⁸⁷ Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard."

⁸⁸ Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard."

mens niet het einde is, dat er een eeuwigheid bestaat waarin hij zal bestaan.⁸⁹ Deze waarheid is echter geen zekerheid, maar zoals eerder betoogd een geloof. In die paradox moet de gelovige zich volgens Kierkegaard altijd begeven: dat zekerheid alleen toegankelijk is door middel van geloof,⁹⁰ dat de Waarheid zich alleen laat vinden door wie elk kennen opgeeft,⁹¹ dat het leven alleen bereikbaar is voor degene die sterft.⁹² Kierkegaard biedt dus wel een transcendente God, die alleen bereikbaar is door de ratio af te leggen. Deze God biedt hem ook een maatstaf en grond van betekenis in dit leven. Toch heeft deze God niet de verklaarbare werking die Camus hem toeschrijft, voor de mens blijft de wereld paradoxaal en absurd.

Hoewel Camus Kierkegaard verwijt helderheid en waarheid te vinden waar dat niet gevonden kan worden, blijkt dus dat Kierkegaard deze zelf niet heeft gevonden. De waarheid die hij vond is dat er voor de mens geen zekerheid is, maar dat geloof wel hoop biedt.⁹³ Deze waarheid van onzekerheid is dezelfde die Camus aanneemt als zijn enige zekerheden. Toch is ook hij op zoek naar een manier van leven. Eerder is zijn overgang van het absurde naar ethiek al aangeduid als sprong, hier is deze te duiden als een gelijke soort waarheid die Kierkegaard introduceert met God. Camus begint immers door te stellen dat de mens van nature op zoek is naar betekenis.⁹⁴ De wereld blijkt echter betekenisloos, want elke hogere waarheid ontbreekt.⁹⁵ Zo'n hogere waarheid zou echter ook noodzakelijk betekenisloos zijn voor Camus

---

⁸⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 40.

⁹⁰ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 112.

⁹¹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 115.

⁹² Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 83.

⁹³ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 87.

⁹⁴ Pölzer, "Camus' Feeling of the Absurd," 483.

⁹⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 16.

omdat hij die niet empirisch kan waarnemen.⁹⁶ Voor Camus is er dus noodzakelijk alleen deze werkelijkheid en zijn zoektocht naar betekenis moet dus wel leiden tot een manier om deze wereld of dit leven intrinsieke waarde te geven.⁹⁷ En in deze zoektocht komt Camus tot een absolute waarde: vrijheid. Het absurde in stand houdend ziet hij maar één manier van leven, de opstand. De absurde mens moet het absurde erkennen, maar er toch altijd tegen in blijven gaan.⁹⁸ Camus weigert elke ontsnapping uit het absurde, elke hogere macht. De strijd tegen het absurde is slechts de zijne, en daarin vindt hij vrijheid. In zijn opstand tegen God wordt hij zelf God, en daarmee hangt alles van hem af.⁹⁹ Zonder opgelegd doel of ethiek staat het hem vrij om zijn eigen leven in te vullen.¹⁰⁰ Hierin vindt Camus niet alleen voor zichzelf een absolute waarde, maar voor de absurde mens, de mens die volgens hem iedereen zou moeten worden. De mens moet zich bewust worden van het absurde, alle geestelijke ketenen afwerpen en zijn vrijheid aannemen. Zo wint de absurde mens een leven die beperkt wordt door dood en zinloosheid, maar toch zijn glans terugkrijgt. “Afgezien van deze enige noodlottigheid van de dood is alles, vreugde of geluk, vrijheid.”¹⁰¹ De wereld die Camus zo benauwde geeft hem nu vrijheid, de mens die leed onder het absurde is “de enige meester”¹⁰² van de wereld geworden. De zinloosheid die Camus ervoer,¹⁰³ is verdwenen en de mens die bewuste onvoldaanheid als vereiste voor het leven stelde,¹⁰⁴ wordt aan het eind beschreven als “een gelukkig mens.”¹⁰⁵,

---

⁹⁶ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 59.

⁹⁷ Hochberg, “Albert Camus and the Ethic of Absurdity,” 90.

⁹⁸ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 79.

⁹⁹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 151.

¹⁰⁰ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 83.

¹⁰¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 164.

¹⁰² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 164.

¹⁰³ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 26.

¹⁰⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 48.

¹⁰⁵ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 171.

het leven is niet meer waardeloos. Camus heeft zelf ook een waarheid gevonden, een absolute waarde van het leven.

Hoewel Camus dus kritiek heeft op Kierkegaard voor het uitkomen bij een waarheid, is zijn eigen conclusie soortgelijk. De waarheid die Kierkegaard vindt is een transcendente God die hoop biedt en het leven in een kader van de eeuwigheid plaatst. De waarheid die Camus vindt is zijn eigen vrijheid die eveneens het leven grandeur biedt. Camus had als doel “de stap te belichten, die de geest maakt als hij begint bij een filosofie van de zinloosheid der wereld en eindigt met haar zin en diepte te geven”¹⁰⁶, maar komt tot een soortgelijke uitkomst. Het grote verschil is ook hier de wijze waarop. Waar Kierkegaard God introduceert als bovenmenselijke maatstaf wijst Camus dit hartgrondig af. Een God aannemen betekent voor hem vrijheid verliezen.¹⁰⁷ Camus weigert dit op te geven en wordt daarmee zelf God, “Als er geen God bestaat, dan ben ik een God.”¹⁰⁸. Beide auteurs zoeken dus naar een manier van leven in de onzekerheid en beide vinden ze een waarheid om zich aan vast te houden. Voor Kierkegaard is dat zijn God, voor Camus is het zijn vrijheid.

---

¹⁰⁶ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 63.

¹⁰⁷ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 151.

¹⁰⁸ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 149.

4. Het absurde wordt zo een polemisch spel

In de voorgaande delen is besproken op welke manier Kierkegaard en Camus een sprong maken, het absurde willen oplossen, en een vorm van Waarheid vinden. In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan het laatste deel van de kritiek van Camus op Kierkegaard: dat door het introduceren van God, van een Waarheid, het absurde slechts een polemisch spel wordt. Hiertoe zal ik eerst vaststellen wat wordt bedoeld met “polemisch spel”, om vervolgens te kunnen onderzoeken hoe dit als kritiek op Kierkegaard kan dienen, en deze kritiek op Camus toe te passen.

Camus stelt dat hij op zoek is naar waarheid, maar tegelijk dat hij die niet kan vinden.¹⁰⁹ De enige waarheid die hij vindt, is dat zijn zoektocht altijd stuk zal lopen, er geen diepere zin in het leven gevonden kan worden. Dit is hoe hij het leven ervaart, hoe hij het gevoeld heeft.¹¹⁰ Toch zijn er filosofen als Kierkegaard die hem een oplossing voorleggen. Zij hebben een manier gevonden om het absurde op te lossen. Maar het gevolg van hun oplossing is dat het absurde verdwijnt. En met die oplossing doen zij dus de ervaring van Camus teniet. De onoplosbare tegenspraken van het leven blijken oplosbaar, en zijn oneindige strijd tegen het leven wordt daarmee slechts een spelletje, een doen alsof. Het absurde wat zo zwaar op Camus drukte, het enige zekere in zijn bestaan werd, wordt met een oplossing een misvatting. Zijn constante opstand tegen het absurde, zijn manier van omgaan met het absurde, worden door een

---

¹⁰⁹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 72.

¹¹⁰ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 73.

oplossing slechts spelletjes. Hij kan niet accepteren dat er een makkelijkere weg is, een andere weg, iets naast het absurde. Dit is wat Camus bedoelt als hij spreekt over "polemische spelletjes": het absurde leven dat slechts een doen alsof blijkt.

Een oplossing ontkent het probleem volgens Camus, terwijl hij ernaar wil leven. Ook Kierkegaard schrijft echter dat waarheid geleefd moet worden.¹¹¹ Het is echter de vraag op wat voor manier een oplossing bieden voor een probleem hetzelfde is als het ontkennen van een probleem. Als een ziekte wordt genezen is daarmee de ziekte voorbij, maar niet ontkennd. Dit is in een eerder hoofdstuk uitvoeriger besproken. Nu is het belangrijk dat onderscheid duidelijk aan te houden. Het begrip 'oplossen' valt uiteen in twee betekenissen: genezen en ontkennen. Bij ontkennen wordt het absurde opgeheven. Na de ontkenning bestaat het absurde niet meer. Genezing daarentegen biedt een mogelijkheid om met het absurde te leven. Het absurde blijft hier dus erkend. Voor Camus lijken ontkenning en genezing hetzelfde; beide bieden ze een transcendente uitweg uit het absurde. In beide gevallen is er namelijk hoop op een zinvol leven, en wordt zo de noodzaak van zijn eigen opstand tenietgedaan.

Hierboven is al betoogd hoe Kierkegaard zoekt naar genezing, de mogelijkheid ertoe ontdekt, en toch niet lijkt te kunnen genezen. De waarheid die hij vindt blijkt niet genoeg om hem helderheid te geven, "Even if he assumes it [de eeuwigheid] to exist, it as no power to eliminate the paradoxes associated with existence."¹¹². Geloof is voor Kierkegaard geen

---

¹¹¹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 106.

¹¹² Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard."

gemakkelijke ontsnapping aan het absurde bestaan van de mens. De oplossing van Kierkegaard doet dus niet waar Camus voor huivert; hij ontkent niet de tegenspraken van het leven. Het absurde gaat om een spanning tussen de verwachting en wens van een mens en de werkelijkheid.¹¹³ Voor Kierkegaard blijft deze spanning bestaan, ook in het geloof. Juist het geloof in een God maakt dat Kierkegaard steeds ervaart hoe hij tekortschiet. Juist die Goddelijke maatstaf laat “zien wat hij niet is, namelijk zijn doel en zijn maatstaf.”¹¹⁴ Voor Kierkegaard bestaat er geen vertwijfeling zonder God, omdat er zonder God geen kennis is van hoe de mens zou moeten zijn. Juist God maakt dus dat Kierkegaard het absurde steeds weer moet confronteren.¹¹⁵ Geloof is geen uitweg naar een veilige hemel, maar “The life of faith “belongs entirely to the [finite] world,” and “no heavenly glance ... betrays” the person of faith.”¹¹⁶ Geloof is een aards concept, een menselijke exercitie. Kierkegaard blijkt hier dus een oplossing te hebben voor de vertwijfeling die desalniettemin het absurde in stand houdt, een genezing dus in plaats van een ontkenning. Geloven is een leven met het absurde, niet een leven zonder het absurde.

---

¹¹³ Pölzer, “Camus’ Feeling of the Absurd,” 482.

¹¹⁴ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 96.

¹¹⁵ Picascia, “The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard.”

¹¹⁶ Berthold, “Kierkegaard and Camus: either/or?,” 147.

Conclusie

Nu de kritiek van Camus op Kierkegaard is geanalyseerd, en is deze is teruggekaatst op Camus is het tijd de maat op te maken. In het eerste hoofdstuk is gebleken dat Kierkegaard en Camus een soortgelijke sprong maken. Beide beginnen ze in een beschrijving van het absurde en eindigen ze in een manier van leven met absurde. Beide sprongen berusten op een keuze van de auteur, niet op een logische argumentatie. Bij Kierkegaard is dit een sprong naar God, bij Camus een sprong naar een ethiek. In hoofdstuk twee is besproken op wat voor wijze beide auteurs willen genezen. Beide zoeken ze naar een manier om waarde en betekenis te vinden in het leven. Hoewel Kierkegaard hier wellicht meer dan Camus op zoek is naar een geneesmiddel voor het absurde, vindt hij geen genezing voor eens en altijd. De mens is in blijvende wording, en daarmee in constant gevecht tegen vertwijfeling. Bij Kierkegaard wordt genezing van vertwijfeling dus in de praktijk van het leven een omgaan met het absurde, en een constante strijd tegen de vertwijfeling. Ook bij Camus is deze vorm van genezing aanwezig. Ook hij zoekt naar een manier om zich niet over te geven aan het absurde, maar om zelf betekenis te geven aan zijn leven. De twee auteurs zijn in gemeenschappelijke zoektocht naar een manier om in deze wereld, dit leven, om te gaan met het absurde. Kierkegaard introduceert daarvoor God en daarmee volgens Camus een bovenmenselijke waarheid. Toch blijkt dat de God van Kierkegaard geen absolute Waarheid brengt. God brengt hem geen troostende eeuwigheid of antwoorden op zijn vragen. God blijkt evenzeer een raadsel als het leven. Toch vinden beide auteurs wel een vorm van helderheid: beide moeten ze hun absurde toestand als zekerheid accepteren, en daarop voortbouwen. Ook de kritiek van Camus dat de oplossing van Kierkegaard zijn opstand

tot spel zou reduceren blijkt ongegrond. De oplossing van Kierkegaard is geen opheffen, maar een genezen, en zo blijft voor hem ook het geloof een strijd. Geloof gaat voor Kierkegaard in tegen de natuurlijke houding van de mens. Geloof is voor hem elke dag een keuze om het absurde niet te ontvluchten maar zich ertoe te verhouden. De strijd tegen het absurde blijft voor beide auteurs de reinste ernst. De kritiek die Camus heeft op Kierkegaard zijn dus, goed geïnterpreteerd, ook van toepassing op hemzelf. Daarmee heeft hij niet de unieke filosofische positie die hij zichzelf toedicht. Zijn filosofie ligt juist dicht tegen die van Kierkegaard aan op deze punten.

Zowel de auteur met God als die zonder God vinden in het leven het absurde. Beide kiezen ze ervoor om de absurde toestand te omarmen als een zekerheid, en tegelijk komen ze beide in opstand tegen deze toestand.¹¹⁷¹¹⁸ Hun geschriften zijn een zoektocht naar een mogelijkheid tot een leven van waardigheid en geluk zonder het absurde los te laten.¹¹⁹ De auteurs lijken in hun praktische uitwerking op elkaar: beide zien de noodzaak van een bewustwording van het absurde, beide voelen zich vreemdeling in deze wereld,¹²⁰ beide maken ze een keuze tegen betekenisloosheid en voor een waardevol leven. Kierkegaard en Camus blijken dus naast elkaar te staan in vele opzichten. De auteurs verschillen echter op één cruciaal punt; waar Kierkegaard waarde vindt in een God, blijft Camus bij zijn menselijke perspectief. Daarmee leeft Camus volgens Kierkegaard een constante hypothese, is zijn leven een

---

¹¹⁷ Picascia, "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard."

¹¹⁸ Pölzer, "Camus' Feeling of the Absurd," 488.

¹¹⁹ Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," 148.

¹²⁰ Berthold, "Kierkegaard and Camus: either/or?," 144.

experiment die zichzelf niet kan bewijzen. Kierkegaard zelf doet echter in zekere zin hetzelfde door zijn hoop te stellen op een God die evenmin redelijk te gronden is.

Hoewel de auteurs dichter bij elkaar staan dan door Camus geschetst, blijven ze ook duidelijk verschillen. Om dit verschil aan te wijzen zal ik een voorbeeld analyseren. Zowel Kierkegaard als Camus gebruikt de mythe van Prometheus als voorbeeld. Prometheus is een figuur uit de Griekse mythologie die het vuur van de Goden stal en het aan de mensen gaf. Zo kon de mens metaal bewerken en bouwen aan beschaving. Als straf werd Prometheus aan een klif gehangen. Elke dag kwam een adelaar die zijn lever opat, elke nacht groeide de lever weer aan.

Camus schrijft over Prometheus in zijn beschouwing over een manier van leven voor de absurde mens. Deze mens is hij die het absurde erkent en ertegen blijft strijden, hij die echt wil leven met de denkwijze zoals Camus die naar voren brengt.¹²¹ In deze beschouwing spreekt hij over de absurde mens als veroveraar, en wordt Prometheus gepresenteerd als “de eerste moderne veroveraar”.¹²² Prometheus nam de Goden het alleenrecht op beschaving af en gaf die aan de mens. Hij veroverde voor hen de mogelijkheid zichzelf te ontwikkelen. Prometheus kwam in opstand tegen de Goden. Camus wil iets soortgelijks doen; hij verovert geen grond of beschaving, maar bevrijdt de mens van zijn noodzaak om te vluchten van het absurde. Camus geeft de mens een manier om niet te lijden onder het absurde maar in opstand te komen.

---

¹²¹ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 95.

¹²² Camus, *De Myte van Sisyfus*, 124.

Camus geeft de mens zijn vrijheid.¹²³ De mens heeft zo zelf de controle over zijn leven, al is de straf dat hij daarvoor ook elke dag moet lijden, net als Prometheus. Prometheus staat zo dus voor de absurde mens die niet bang is om tegen de Goden, absolute Waarheden en moraal in te gaan. Hij is de mens die zijn vrijheid veroverd en zijn eigen doel is.¹²⁴ De absurde mens erkent de dood als eindpunt en de zinloosheid van het leven, maar zoekt daarbinnen zijn eigen manier om toch een vrij en gelukkig mens te zijn.

Kierkegaard schetst een heel ander beeld van Prometheus. Bij hem wordt Prometheus gebruikt als voorbeeld voor de mens die het diepst vertwijfeld is, ook wel de opstandige vertwijfelde genoemd. Deze mens is zich bewust van zijn vertwijfeling, van het absurde. Hij ziet in dat hij zelf de vertwijfeling niet kan genezen, dat daarvoor een sprong nodig is.¹²⁵ Dit zelf wil echter geen andere maatstaf accepteren dan zichzelf en stelt zich daarom als doel om zijn eigen zelf te construeren.

Als deze mens wordt Prometheus afgeschilderd. Ook voor Kierkegaard is hij het symbool voor opstand, voor de mens die weigert God te accepteren en dus zichzelf als maatstaf voor het leven gebruikt. Zo krijgen zijn keuzes en daden oneindig belang en betekenis. Deze opstandige mens wil vrijheid, wil zijn eigen leven scheppen. Maar Kierkegaard omschrijft dit leven als een experiment, als een hypothese.¹²⁶ De Prometeïsche mens is zijn eigen meester, maar al snel

---

¹²³ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 125.

¹²⁴ Camus, *De Myte van Sisyfus*, 125.

¹²⁵ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 83.

¹²⁶ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 85.

blijkt dat hij “een koning zonder land is.”¹²⁷ Want hoezeer hij ook zichzelf in evenwicht probeert te krijgen, het kan hem niet lukken. Hij blijft net als Prometheus vastgeklonken aan de rotswand. Zijn poging zichzelf te vervolmaken begint elke dag opnieuw, en elke dag faalt deze poging. Hij kan zijn zelf niet loslaten, geen hulp accepteren,¹²⁸ en dus maakt hij zijn hele bestaan een opstand tegen de Goden.¹²⁹ Hij wil als Prometheus aan de klif hangen, zijn noodlot elke dag zichtbaar maken, als opstand tegen de Goden, tegen een hogere Waarheid, tegen het leven. Genezing kan hij niet accepteren, zijn strijd mag niet gestaakt worden.

Hetzelfde voorbeeld wordt zo door Kierkegaard en Camus op verschillende manieren geïnterpreteerd. Waar voor Camus Prometheus symbool staat voor een heldhaftige veroveraar van het menselijke, is hij voor Kierkegaard een teken van menselijke hoogmoed. Voor beide auteurs staat Prometheus echter voor de absurde mens zoals Camus die schetst. Waar dit echter voor Camus de hoogste vorm van mens-zijn is, blijft dit voor Kierkegaard een mens die lijdt aan het leven maar de genezing afwijst.¹³⁰ Hier belanden we dan bij het grote verschil tussen twee auteurs die op hun eigen manier een omgang met het absurde betogen. Camus heeft zich als doel genomen om enkel uit te gaan van de wereld zoals hij ervaart, en empirisch waarneembaar is, zo komt hij uit bij het absurde probleem dat hij niet weg kan nemen. Kierkegaard blijft niet bij het waarneembare maar introduceert een transcendente God, die mogelijkheid geeft tot hoop door de menselijke tijdelijkheid in een kader van de eeuwigheid te

---

¹²⁷ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 85.

¹²⁸ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 88.

¹²⁹ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 90.

¹³⁰ Kierkegaard, *De ziekte tot de dood*, 90.

5730082

zetten. Deze eeuwigheid wijst Camus af, voor hem bestaat alleen dit leven. Waar voor Camus het leven eindigt in de dood, is de dood voor Kierkegaard niet het einde. Dit is echter geen zekerheid, maar een geloof waar elke dag voor gestreden moet worden. Uiteindelijk lijken de levenswijzen die de auteurs voorstellen wel op elkaar. Het absurde wordt door beiden geconfronteerd, door beiden doorleefd.

Bibliografie

Kierkegaard, S (Anti-Climacus). *De ziekte tot de dood*. Redactie en annotatie: Karl Verstrynge, Frits Florin, Paul Cruysberghs. Nawoord: Karl Verstrynge. Vertaling: Paul Cruysberghs en Frits Florin. 2e, herziene dr. Eindhoven: DAMON, 2006.

— — —. *The Sickness unto Death*. Vertaling en voorwoord: Alastair Hannay. Harmondsworth: Penguin Books, 1989.

Camus, Albert. *De Myte van Sisyfus*. Vertaling: C. N. Lijzen. Amsterdam: De Bezige Bij, 1962.

Golomb, Jacob. *In Search of Authenticity : Existentialism from Kierkegaard to Camus*. London: Routledge, 2012.

Evans, C. Stephen. *Kierkegaard : an introduction* Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Berthold, Daniel. "Kierkegaard and Camus: either/or?." *International Journal for Philosophy of Religion* 73 (2013), 137-150.

Pözlner, Thomas. "Camus' Feeling of the Absurd." *Journal of Value Inquiry* 52 (2018), 477-490.

Hochberg, Herbert. "Albert Camus and the Ethic of Absurdity." *Ethics* 75 (1965), 87-102.

Theunissen, Michael. *Kierkegaard's Concept of Despair*. Vertaling: Barbara Harshav en Helmut Illbruck. Princeton: Princeton University Press, 2005.

Sagi, Avi. "Is the Absurd the Problem or the Solution?." *Philosophy Today* 38 (1994), 279-284.

Picascia, Rosanna. "The Struggles of Faith: A Defense of Kierkegaard," (2007).